

УДК 37.027.7.378

Герасименко Лариса Віталіївна доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
e-mail: gerasimenko24@gmail.com

Лебединська Ганна Олександрівна
кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
e-mail: lebedinskaya8ann@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація

У статті розкрито питання формування соціального інтелекту і його впливу на підготовку нового покоління фахівців: креативних і соціально активних професіоналів. Для того щоб майбутні фахівці могли успішно адаптуватися до нових умов життя суспільства, гармонійно і безконфліктно взаємодіяти в конкретному середовищі, необхідно, щоб процес розвитку здібностей якостей і умінь, здійснювався в освітньому просторі вузу систематично і планомірно. Тому умовою розвитку соціального інтелекту студентів слід розглядати психологічно сприятливу атмосферу на занятті, що сприяє розвитку і прояву їх товариськості і допитливості. Завданням навчального процесу має бути створення системи підготовки акмеологічно орієнтованого фахівця. Аналіз соціальної компетентності студентів інженерних спеціальностей свідчить про те, що вони можуть вибудовувати стратегію своєї поведінки, чутливі до невербальної експресії, але при цьому не завжди правильно розуміють мовну експресію, зазнають труднощів при аналізі ситуативного міжособистісного

взаємодії, допускають помилки в знаходженні причин певної поведінки. Це пов'язано зі специфікою професійної діяльності – робота з технікою, а не з людьми. У статті наголошено на важливості особистісно-орієнтованого навчання а також компетентнісноорієнтований підхід до підготовки висококваліфікованих фахівців.

Ключові слова: соціальний інтелект, соціальне мислення, професійна освіта, соціальна компетентність, акмеологія.

Герасименко Лариса Витальевна

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры психологии, педагогики и философии Кременчугского национального университета имени Михайла Остроградського

Лебединська Ганна Олександрівна

кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры психологии, педагогики и философии Кременчугского национального университета имени Михайла Остроградського

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

В статье раскрыты вопросы формирования социального интеллекта и его влияния на подготовку нового поколения специалистов: креативных и социально активных профессионалов. Для того чтобы будущие специалисты могли успешно адаптироваться к новым условиям жизни общества, гармонично и бесконфликтно взаимодействовать в конкретной среде, необходимо, чтобы процесс развития способностей качеств и умений, осуществлялся в образовательном пространстве вуза систематически и планомерно. Поэтому условием развития социального интеллекта студентов следует рассматривать психологически благоприятную атмосферу на занятии, что способствует развитию и проявлению их общительности и любознательности. Задачей учебного процесса должно быть создание системы подготовки акмеологически ориентированного специалиста. Анализ социальной компетентности

студентов инженерных специальностей свидетельствует о том, что они могут выстраивать стратегию своего поведения, чувствительные к невербальной экспрессии, но при этом не всегда правильно понимают языковую экспрессию, испытывают трудности при анализе ситуативного межличностного взаимодействия, допускают ошибки в нахождении причин определенного поведения. Это связано со спецификой профессиональной деятельности - работа с техникой, а не с людьми. В статье отмечена важность лично-ориентированного обучения а также компетентно-ориентированный подход к подготовке высококвалифицированных специалистов.

Ключевые слова: *социальный интеллект, социальное мышление, профессиональное образование, социальная компетентность, акмеология.*

Gerasimenko Larisa Vitalivna

Doctor of Pedagogics, docent, professor department of Psychology, Pedagogics and Philosophy

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Lebedynska Anna Oleksandrovna

docent, docent department of Psychology, Pedagogics and Philosophy

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

**SOCIAL INTELLIGENCE FORMATION IN THE STUDENTS OF
TECHNICAL PROFESSIONS**

Summary

The article presents the problems of the development of social intelligence and its influence on the training of a new generation of specialists: creative and socially active professionals. In order for future specialists to be able to successfully adapt to the new conditions of society, to interact harmoniously and without a conflict in a specific environment, it is necessary that the process of developing abilities, qualities and skills is carried out systematically and routinely in the educational space of the university. Therefore, psychologically favorable atmosphere in the classroom should be

considered as a condition for the development of social intelligence of students, which contributes to the development and manifestation of their sociability and curiosity. The task of the educational process should be the creation of a training system for an acmeologically oriented specialist. An analysis of the social competence of engineering students indicates that they can build a strategy for their behavior, are sensitive to non-verbal expression, but they do not always correctly understand linguistic expression, experience difficulties in analyzing situational interpersonal interactions, make mistakes in finding the causes of certain behavior. This is due to the specifics of professional activity - working with technology, and not with people. The article emphasizes the importance of personality-oriented training and a competence-oriented approach to the training of highly qualified specialists.

Keywords: social intelligence, social mentality, professional education, social competence, acmeology.

Постановка проблеми. Сьогодні формує суспільний запит не тільки на виховання активної творчої особистості, але й на формування її соціального, нового мислення. В умовах ускладнення соціальної ситуації у країні особливої актуальності набуває проблема формування соціальної компетентності майбутніх фахівців інженерного напрямку підготовки, покликаних не тільки створювати і використовувати нову техніку, але й активно впливати на міжособистісні стосунки в трудових колективах і в суспільстві, бути відповідальними за власний і соціальний добробут.

Європейським співтовариством визначено п'ять ключових компетенцій, яким відведено провідну роль у процесі професійної підготовки фахівців: соціальна, комунікативна, соціально-інформаційна, когнітивна й спеціальна.

Соціальне мислення обумовлене пізнавальною активністю і формуванням світоглядних позицій, найбільш характерних для студентського віку, де вся навчальна діяльність будується на планомірному й послідовному розв'язанні проблемних ситуацій.

Перед професійною освітою зараз дуже гостро стала проблема формування абсолютно нового покоління фахівців: креативних і соціально активних

професіоналів. Це можливо тільки при реалізації особистісно-орієнтованого навчання. Сучасний фахівець має бути активною, творчою особистістю, що реалізує свій особистісний потенціал і налаштований на досягнення верши досконалості у різних сферах (професійній, соціальній, особистісній тощо). Ось чому для педагогіки професійної освіти актуальною стала розробка нових освітніх технологій, які реалізують акмеологічну спрямованість у підготовці фахівця, що ґрунтується на особистісно-орієнтованому навчанні і передбачають саморозвиток людини, самореалізацію її у процесі діяльності, самоосвіта і самоконтроль, а також самокорекцію і самоорганізацію діяльності.

Сучасні умови навчання у закладах передфахової вищої освіти, а також у закладах вищої освіти вимагають від студентів достатньо високого рівня соціальної зрілості, здатності самостійно організовувати навчальну діяльність, уміння навчатися. Саме тому надзвичайно важливим є формування у студентів цілісної структури соціального мислення у взаємозв'язку усіх його складових.

Студент як суб'єкт навчальної діяльності володіє значними інтелектуальними й психологічними ресурсами, які не повністю враховуються і не використовуються у процесі традиційного навчання.

Ефективність формування соціально-особистісних компетенцій студентів досягається при дотриманні виявленого комплексу педагогічних умов, що включає в себе орієнтацію освітнього процесу на актуальний рівень розвитку соціально-особистісних компетенцій студентів, соціально-професійну спрямованість освітнього процесу, підсилення міжпредметних зв'язків, використання активних методів і колективних форм навчання, проведення занять, спрямованих на самопізнання, саморозвиток особистості, створення ситуацій успіху, психологічно сприятливого клімату для всіх суб'єктів навчання.

Сучасною наукою виявлено вплив соціального інтелекту на успішність у професійній діяльності і на самореалізацію особистості в цілому. Розвиток соціального інтелекту забезпечує студенту успішну включеність у соціальні взаємовідносини, бо дає можливість пристосовуватися, адаптуватися до кожної нової для нього ситуації або позиції протягом усього подальшого життя. Завдяки

цій здібності відбувається пристосування студентів до умов соціального середовища (соціальна адаптація).

Опис матеріалу дослідження. Соціальний інтелект як самостійне поняття виокремлений в останнє десятиріччя ХХ століття (Е. Лі Торндайк), який розглядав соціальний інтелект як специфічну пізнавальну здатність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми. Проблема сутності, функцій і розвитку соціального інтелекту аналізувалася зарубіжною наукою (Г. Олпорт, Дж. Гілфорд, Н. Кантор, Д. Векслер, Р. Стенрберг і т. ін.). Американський психолог, розробник теорії рис особистості Гордон Олпорт змальовує соціальний інтелект як особливу здатність правильно судити про людей, прогнозувати їх поведінку і забезпечувати адекватне пристосування у міжособистісній взаємодії [6].

Але загальноприйнятий погляд у науці на інтелект формально виявився зведеним до розуміння його як здатності розв'язувати задачі (як правило, у вигляді визначення «інтелект – це те, що вимірюють тести на інтелект») привели до того, що інтелект виявився протиставленим інтелектуальній активності (буденному інтелекту), творчим інтелектуальним можливостям (креативності), ефективності соціального пізнання (соціальної компетентності) та інше.

Американський психолог Джо Пол Гілфорд розробляє структурну модель інтелекту. Після моделі П. Торндайка це друга концепція, що ставить в одну лінію соціальний і академічний інтелект [8]. У Дж. Гілфорда в його концепції соціальний інтелект – це інтегральна здатність, що визначає успішність спілкування і соціальної адаптації. Соціальний інтелект поєднує й регулює пізнавальні процеси, пов'язані з відбиттям соціальних об'єктів (людини як партнера зі спілкування, групи людей) [2].

Представник психометричного підходу Д. Векслер розділяє залежність соціального інтелекту від загального і визначає його як пристосування абстрактного (загального) до соціальних ситуацій. Цей погляд поділяється й низкою інших учених, наприклад, британським психологом Г. Айзенком, який оцінював концепцію соціального інтелекту як «невиправдано складну» [8].

Більш чітко взаємозв'язок між соціальним і практичним інтелектом розкрито в концепції американського професора психології Роберта Стенрберга в

межах теорії інтелекту, що приводить до успіху. Інтелект розглядається в ній як здібність індивіда адаптуватися, формувати і вибирати оточення, що відповідає меті суспільства, культури [8].

У 1987 році вийшла книга Н. Кентор «Особистість і соціальний інтелект», у якій автор прирівнює соціальний інтелект до когнітивної компетентності, яка дозволяє людям сприймати події соціального життя з мінімум неочікуваних подій і максимальною особистісною корисністю [4].

Соціальний інтелект привертає увагу багатьох дослідників в галузі соціальної психології: К. Абульханова-Славська, Г. Андрєєва, Г. Беліцька, О. Бодальов, В. Лабунська, Д. Майєрс, К. Михайлова, А. Южанінова; загальної і вікової психології: Д. Леонтєв, А. Петровський, С. Рубінштейн; корекційної педагогіки й спеціальної психології: О. Агавелян, Л. Выготський, В. Коркунов, В. Петрова.

Починаючи з 1991 року російським психологом В. Куніциною розроблялася нова концепція соціального інтелекту, у якому поняття соціального інтелекту ототожнюється з соціальною компетентністю [3]. Учена доводила, що чим вище рівень соціального інтелекту, тим більш розвинені саморегуляція, упевненість у собі, здатність впливати. Чим нижчий рівень соціального інтелекту, тим більш у ньому присутні сором'язливість, рефлексивність, агресивність тощо, тим більш імовірно, що людина страждає від самотності, має низьку самоповагу, конфліктна, невротична, психічно й фізично виснажена. Таким чином, відзначає В. Куніцина, сильно виражена рефлексивність не сприяє розвитку соціального інтелекту, а енергетичний потенціал виявляється його необхідною умовою [3].

У педагогічній науці значимість соціального інтелекту також викликала інтерес у низки дослідників. Проведено аналіз формування інтелекту у молодших підлітків (Е. Ватіна). Розглянуто розвиток соціального інтелекту дітей (І. Харитонова) і дорослих (В. Генкіна, О. Павлова) у різних видах діяльності.

Вивченню вікової динаміки соціального інтелекту присвяти свої дослідження Н. Князева, Д. Люсін, Д. Метьюс, Р. Робертс, Д. Ушаков, О. Чеснокова та інші. Віковий аспект розвитку соціального інтелекту має особливе значення в освітньому середовищі [7].

С. Рубінштейн і Б. Теплов звернули увагу на зв'язок індивідуальних характеристик розуму з особистісними особливостями та діяльністю. Наполегливість, сміливість, гострота, гнучкість, критичність розуму виявляються тими якостями, які не виникають із системи знань, набутих людиною, правил мислення, а є особистісними особливостями, які розвиваються у процесі життя.

Соціальний інтелект найбільш ефективно формується при виконанні людиною провідної діяльності. Вміння розуміти й розв'язувати задачі, сформульовані у процесі навчальної діяльності, здатність виявляти й формулювати особистісно значущі проблеми, інтерпретувати соціальні ситуації є необхідною умовою професійної підготовки майбутніх фахівців. Юнацький вік – це період завершення статевого дозрівання, зростання самосвідомості, формування світогляду, вибору професії і вступу до дорослого життя. Це період життя людини між підлітковим віком і дорослістю. Вікові межі студентського віку умовні й відповідають 17–18 – 20–23 рокам. У юнацькому віці відбувається становлення соціального інтелекту, який є характеристикою, що виявляється в різних сферах життєдіяльності.

Сучасні умови навчання у середніх і вищих навчальних закладах потребують від студентів достатньо високого рівня соціальної зрілості, здатності самостійно організовувати навчальну діяльність, уміння вчитися. Таким чином, надзвичайно важливим є формування у студентів цілісної структури мислення у взаємозв'язку всіх складників.

Основна мета професійної освіти – підготовка кваліфікованого робітника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією й орієнтований на суміжні галузі діяльності, здатного до ефективно роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності; реалізація потреби особистості в отриманні відповідної освіти. Пріоритетним у досягненні цих цілей є компетентнісно-орієнтований підхід до підготовки висококваліфікованих фахівців.

Формування високого рівня соціального мислення є основною задачею навчального закладу, оскільки від цього залежить успіх студентів у майбутній професійній діяльності і життєдіяльності в цілому.

Разом із тим ще в 1909 році у своїй праці «Як ми мислимо» Дж. Дьюї відзначав, що школи перевантажені безліччю предметів, кожен із яких, у свою чергу, має масу матеріалів і принципів. У зв'язку з цим необхідно знайти метод викладання, який дозволив би подолати цю предметну розрізненість. На думку автора, «необхідним основним й об'єднуючим чинником, що в кінцевому рахунку має на меті таку організацію розуму, таку звичку мислення, які ми називаємо науковими» [1, с. 345].

Дж. Дьюї і його послідовники Б. Боуд, У. Кілпатрик, Х. Рагт, Д. Чайлдс, Дж. Каунтс и др., розробили новий напрям у педагогічній теорії, що має назву «прагматична педагогіка». Теоретичним підґрунтям даного підходу є положення про діяльну сутність людської особистості, відповідно якій людина змінює навколишнє середовище, активно пристосовуючись до нього, на основі отриманого практичного досвіду.

Дж. Дьюї вважав, що школи мають формувати в своїх учнів такий стан розуму, який забезпечує правильні судження у різних справах, які б не доводилося робити учню. «Інтелектуальна (на відміну від моральної) мета виховання – єдино логічна в цьому сенсі: утворення обережних, швидких і ґрунтовних навичок мислення» [1, с. 248]. Цю мету він уважав більш значимою, чим традиційна підготовка учнів, які володіють значним обсягом знань або вищим ступенем уміння у спеціальних галузях.

Дж. Дьюї серед основних недоліків існуючої системи навчання вказав наступні:

- 1) перебільшення значимості теоретичних предметів порівняно з практичною діяльністю;
- 2) авторитарний стиль викладання, який зумовлює байдужість учнів до предмету вивчення;
- 3) механічна побудова навчальних предметів, що позбавляє їх інтелектуальної сили.

Студент як суб'єкт навчальної діяльності володіє значними інтелектуальними й психологічними ресурсами, які зачасту не враховуються у процесі традиційного навчання.

Студент, який володіє добре розвиненим соціальним інтелектом, здатен вилучити максимум інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі й точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції в заданих обставинах виявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє успішній адаптації при прийнятті на роботу, підтриманню оптимального психологічного клімату, виявлення інтересу, кмітливості, винахідливості і креативності.

У процесі навчання розвиваються функції соціального мислення (проблематизація, інтерпретація, репрезентація) [5], його структурні компоненти, а саме, вибір альтернатив у процесі розв'язання життєвих задач, діалогічне мислення, прогнозування і вибір своєї позиції в суспільстві.

Соціальне мислення формується паралельно розвитку формальнологічного мислення. Але не зупиняється, а продовжує розвиватися й після того, як мислення формально-логічне виявляється сформованим. Іншими словами, соціальне мислення. Іншими словами, соціальне мислення розвивається протягом життя.

На розвиток соціального мислення здійснюють вплив такі особистісні особливості студентів, як відповідальність, зумовлена внутрішнім локусом контролю, комунікативність, задоволеність життям і здатність до самоідентифікації. У даний період освіта, разом з іншими суспільними інститутами, найбільш ефективно виконує свою соціалізуючу функцію, долучаючи студентів до життя в суспільстві, передаючи йому систему цінностей, знань, навичок.

В умовах зміни ідеологічних поглядів, соціальних уявлень, ідеалів і буття людей у цілому, вища освіта виконує стабілізуючу функцію і сприяє адаптації студентів до нових життєвих умов, розвиває соціальну активність, формує готовність до самовизначення.

Тому умовою розвитку соціального інтелекту студентів слід розглядати психологічно сприятливу атмосферу на заняттях, що сприяє розвитку і прояву їх товарищескості і допитливості.

Для того щоб майбутні фахівці могли успішно адаптуватися до нових умов життя суспільства, могли гармонійно і безконфліктно взаємодіяти в конкретному середовищі, необхідно, щоб процес розвитку здібностей, якостей і умінь здійснювався в освітньому просторі вишу систематично і планомірно.

На жаль, сьогодні процес соціалізації студентів, розвитку їх соціальної компетентності не може розцінюватися як повноцінний. За роки навчання студенти, накопичуючи певний досвід практичної діяльності, не завжди готові до виконання різних функцій в суспільстві, часто не набувають належного соціального досвіду, внаслідок того, що процес соціального розвитку студентів розглядається у виші лише як явища, надбудованого над об'єктивним процесом становлення фахівця. Тому проблема формування соціальної компетентності студентів у виші набуває особливої значущості [7].

Результати дослідження. Серед студентів Кременчуцького національного університету було проведено дослідження щодо виявлення рівня знань про соціальні компетенції, умінь і навичок, здібностей і якостей, необхідних для подальшого особистісного і професійного розвитку, а також активної участі в суспільному житті.

Оцінка ефективності умов формування соціального інтелекту здійснювалася за допомогою тестів та опитування. Для визначення рівня соціального інтелекту використано «Тест соціального інтелекту» Дж. Гілфорда і М. Саллівена [2]. Дослідження було проведено у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського. У ньому взяли участь 26 юнаків і 4 дівчат факультету комп'ютерної інженерії. Показники рівня розвитку соціального інтелекту студентів занесено до таблиці 1.

Таблиця 1 – Рівні розвитку соціального інтелекту за тестом Дж. Гілфорда и М. Саллівена

Найменування шкал	Рівні соціального інтелекту			
	Високий (%)	Вище середнього (%)	Середній (%)	Низький (%)
1 субтест	–	20	80	–
2 субтест	–	3	90	7
3 субтест	–	23	50	27
4 субтест	–	3	10	87

Аналіз показує, що студенти факультету комп'ютерної інженерії добре впоралися із субтестом, що вимірює здатність до передбачення наслідків поведінки (80 % мають середній рівень, 20 % – вище середнього) та субтестом, що вимірює здатність правильно оцінювати невербальну експресію (90 % – на середньому рівні, 3 % – вище середнього рівня). Показники субтеста, який вимірює здатність оцінювати мовну експресію: 50 % студентів продемонстрували середній рівень, 27 % – низькі дані в цій галузі спілкування. За субтестом, що показує здатність до аналізу ситуацій міжособистісної взаємодії, випробовувані отримали найнижчі результати 87 % студентів мають низький рівень за даним критерієм. Високий рівень ні по одному з субтестів не показав жодний респондент.

Отримані результати свідчать, що студенти факультету комп'ютерної інженерії здатні передбачати подальші вчинки людей, можуть вибудовувати стратегію своєї поведінки, чутливі до невербальної експресії, але при цьому не завжди правильно розуміють мовну експресію, зазнають труднощів при аналізі ситуативної міжособистісної взаємодії, припускаються помилок у знаходженні причин певної поведінки. Це пов'язано зі специфікою професійної діяльності – робота з технікою, а не з людьми. У процесі навчальної діяльності необхідно це враховувати і підвищувати соціальну компетентність студентів технічних спеціальностей. У цілому 60 % майбутніх фахівців комп'ютерної інженерії показали середній рівень розвитку соціального інтелекту і 40 % мають

соціальний інтелект нижче середнього, що говорить про малу залученість даної категорії до міжособистісної комунікації.

Теоретичний аналіз проблеми формування соціального інтелекту і розгляд пріоритетних видів діяльності, що забезпечують найбільші можливості для його формування, дозволили виділити психолого-педагогічні умови, що сприяють цьому процесу.

Під умовами розуміється сукупність взаємопов'язаних вимог, на підставі яких здійснюється цілеспрямований процес формування будь-яких властивостей.

Теоретично визначено й обґрунтовано такі умови формування соціального інтелекту:

- активізація мотивації до самореалізації (підвищення рівня педагогічної компетентності у пріоритетних видах діяльності);
- знання і розуміння значущості соціального інтелекту для успішного виконання пріоритетних щодо самореалізації видів професійної діяльності, досягнення в них необхідної компетентності;
- практичне вдосконалення вмінь і навичок ефективної суб'єкт суб'єктної взаємодії, розв'язання комунікативних завдань;
- моніторинг і оцінка сформованості властивостей соціального інтелекту як чинника самореалізації особистості [9].

Висновки. І наостанок слід зазначити: соціальне мислення молоді студентського віку багатьма вченими розглядається в контексті розвитку професійного мислення, обумовленого процесом проблемного, дослідницького навчання; проблемне навчання являє собою систему методів і засобів, що забезпечують можливість творчої участі у процесі засвоєння нових знань, формування творчого мислення і пізнавальних інтересів особистості.

Завданням освітнього процесу у виші має бути створення системи підготовки акмеологічно орієнтованого фахівця.

Становлення соціального інтелекту у процесі розв'язання навчально-пізнавальних задач буде відбуватися більш успішно, ніж при традиційному навчанні, якщо формувати у студентів упевненість у власних можливостях; створювати умови для рефлексування, ціннісно-сміслового ставлення (підбір

навчально-пізнавальних завдань, які відповідають пізнавальним інтересам молоді); активізувати процеси цілепокладання юнаків і дівчат, надавати їм можливість для вибору стратегії реалізації подолання труднощів.

Розвитку соціального інтелекту сприяє імпліцитне наuczіння: навчання через спостереження (відповідно до теорії соціального наuczіння А. Бандури) [10]. Навчання – придбання (і результат) індивідуального досвіду, придбання знань, умінь і навичок, коли це відбувається само собою, природно. Імпліцитне (приховане, неявне) наuczіння виявляється в завданнях, де людині при ухваленні рішення необхідно враховувати велику кількість пов'язаних між собою параметрів. У контексті освітнього середовища вишу це положення означає уникнення стереотипів і упереджень з демонстрованих викладачем моделей поведінки, зразків емоційного реагування. Домінантою організації освітнього процесу має стати досвід живої безпосередньої взаємодії, порівняно з теоретичним знанням. Критерієм ефективності організації навчання може бути тільки діяльність.

У ЗВО має бути створена багатовекторна, варіативна система навчання щодо включення студентів у різні види діяльності, реальні або змодельовані професійні ситуації, що розширюють уявлення студентів про їхній внутрішній світ і можливі складності у різних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. : учебное пособие / под ред. А. И. Пискунова. М. : Сфера, 2001. 512 с.
2. Козляковський П. А. Загальна психологія : курс лекцій. Миколаїв : МФ НаУКМА, 2002. 220 с.
3. Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение : учебник. СПб. : Питер, 2001. 544 с.
4. Кэнтон Н. Восприятие ситуаций: прототипы ситуации и прототипы «человека-в-ситуации». *Психология социальных ситуаций* / сост. Н. В. Гришиной. СПб. : Питер, 2001. 416 с.

5. Малицька Л. Соціальний інтелект і сценарне програмування особистості. *Рідна школа*. 2001. № 3. С. 27–28.
6. Матюшкин А. М. Психология мышления. Мышление как разрешение проблемных ситуаций : учебное пособие. М. : КДУ, 2009. 190 с.
7. Мудрик А. К. Соціальний інтелект та соціальна компетентність. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 3. С. 4–6.
8. Пилипенко Н. Г. Теоретичні аспекти дослідження проблеми соціального інтелекту. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 9. С. 296–304.
9. Ушаков Д. В. Социальный интеллект как вид интеллекта. *Социальный интеллект : теория, измерение, исследования* / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М. : ИПРАН, 2004. С. 11–29.
10. Бандура А. Теория социального научения. СПб. : Евразия, 2000. 320 с.

References transliterated

1. Istoriya pedagogiki i obrazovaniya. Ot zarozhdeniya vospitaniya v pervobytnom obshchestve do konca XX v. : uchebnoe posobie. Moskva : TC «Sfera», 2001. 512 s.
2. Kozlyakovskiy P. A Zagal'na psihologiya : kurs leksiy. Mykolaiv : MF NaUKMA, 2002. 220 s.
3. Kunicyna V. N. Kazarinova N. V., Pogol'sha V. M. Mezhlchnostnoe obshchenie : uchebnyk dlya vuzov. SPb. : Piter, 2001. 544 s.
4. Kehntor N. Vospriyatie situacij: prototipy situacii i prototipy «cheloveka-situacii». SPb. : Piter, 2001. 416 s.
5. Malys'ka L. Sotsial'nyy intelekt i stsenarne prohramuvannya osobystosti. Kyiv : Ridna shkola, 2001. Vol. 3. P. 27–28
6. Matyushkin A. M. Psihologiya myshleniya. Myshlenie kak razreshenie problemnyh situacij : uchebnoe posobie.. Moskva : KDU, 2009. 190 s.
7. Mudryk A. K. Sotsial'nyy intelekt ta sotsial'na kompetentnist'. *Social intelligence and social competence*. Kyiv : Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota. 2006. Vol. 3. P. 4–6.
8. Pylypenko N. H. Teoretychni aspekty doslidzhennya problemy sotsial'noho intelektu. *Problemy suchasnoyi psykholohiyi*. 2010. Vyp. 9. S. 296–304.

9. Ushakov D. V. Social'nyj intellekt kak vid intellekta. *Social intelligence as a type of intelligence*. Moskva : Institut psihologii RAN, 2004. P. 11–29.
10. Bandura A. Teoriya social'nogo intellekta. SPb. : Eurasia, 2000. 320 s.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (c) 2020 Gerasimenko Larisa Vitalivna Герасименко Лариса Віталіївна, Lebedynska Anna Oleksandrovna Лебединська Ганна Олександрівна

Отримано: 10.06.2020

Відрецензовано: 25.06.2020

Опубліковано: 29.06.2020

DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2020.4.2.8>